Ірина Карпич,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

РОЗДІЛ 4. ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

4.1. Загальна характеристика малозабезпечених сімей як об'єкта соціальної політики

Складні соціально-політичні та економічні перетворення в суспільстві позначаються не тільки на розвитку нашої країни, а негативно впливають на життя населення України, зокрема призводять до значного погіршення рівня життя українців.

Тому особливої уваги привертають питання соціального захисту громадян, зокрема тих верств населення, які найбільш вразливі до соціально-економічних змін – малозабезпечених сімей.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що сім'я є інтегральним показником суспільного розвитку, який відображає моральний стан суспільства і є могутнім фактором формування демографічного потенціалу [7]. Тому підвищення добробуту населення витупає однією з головних цілей будь-якого суспільства, яке хоче досягти прогресивного розвитку.

Поступальний розвиток країни передбачає створення незалежної системи соціального захисту усіх верств населення країни, а особливо тих, що постійно знаходяться на встановленій межі соціального забезпечення.

На сьогодні негативний вплив на добробут сімей мають високий рівень безробіття, високі тарифи на житлово-комунальні послуги, низькі заробітні плати, які не відповідають вартості життя. З урахування вище зазначаного, малозабезпечені сім'ї практично не мають можливості оплачувати дорогі освітні та медичні послуги, туристичні та рекреаційні послуги, та інші матеріальні й духовні блага. За цих умов стає неможливою якісна соціалізація підростаючих поколінь, реалізація їхнього потенціалу, духовного та інтелектуального розвитку. Оскільки проблеми бідності в сім'ї

набувають стійкого характеру, тому означене явище стає однією з найбільш актуальних і гострих проблем сучасної України [7].

Сьогодні все більше уваги соціальної політики привертає соціальний захист саме тих категорій населення, що мають найбільший ризик бідності.

Тому державна політика України гарантує означеній категорії осіб соціальний захист, який буде забезпечуватиметься шляхом матеріальної допомоги в тому розмірі, який не перевищує нижчого від прожиткового мінімуму відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [13].

Україна, так як і інші країни, зіштовхується з викликами соціального захисту малозабезпечених сімей. Сім'ї, які є соціально незахищеними зіштовхуються з безліччю проблем та обмеженнями, що можуть негативно впливати на їхнє буденне життя та на добробут й розвиток власних дітей. Тому важливість наукових розвідок означеної проблеми особливл актуальна задля формування результативної державної соціальної політики, розвиток справедливого й інклюзивного суспільства, де кожна сім'я зможе знайти шляхи належно жити та реалізувати свої можливості.

Як наголошується у ст. 1 Конституції України, наша країна є демократична, правова та соціальна держава, тому питання реалізації названих положень є одним з найбільш нагальних завдань України на найближчий період [8].

Конституція України підкреслює право громадян на соціальний захист як об'єкта державного управління, який є системою економічних, правових та організаційних заходів держави щодо забезпечення соціальних прав і гарантій людини та громадянина [8].

Малозабезпечені сім'ї є групою населення, які стикаються з обмеженими ресурсами та недостатніми доходами для забезпечення своїх базових потреб і підтримки належного рівня життя. Поняття «малозабезпечені сім'ї» відноситься до галузі соціальної політики і є важливим для визначення та розуміння соціальних проблем, з якими стикаються ці сім'ї [13].

Взагалі, щодо визначення терміну «сім'я», слід зазначити, що сім'я – динамічно мала група людей, котрі разом проживають, пов'язані родинними відносинами (щлюбу, кровної спорідненості, усиновлення, опіки), спільністю формування і задоволення соціально-економічних та інших потреб, взаємною моральною відповідальністю.

Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік через навчання, роботу, лікування, необхідність догляду за батьками, дітьми та інші поважні причини не проживають спільно (відповідно до ч. 2 ст. ст. 3 Сімейного кодексу України [21]). Дитина є членом сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає.

Варто зазначити, що у 1992 році вперше в українському законодавстві поняття малозабезпеченості особи як офіційної юридичної підстави надання особі державної соціальної допомоги була передбачена у Державній програмі організації натуральної та грошової допомоги малозабезпеченим верствам населення [1].

У згаданій Програмі підкреслювалися завдання органам виконавчої влади виявити, здійснити облік малозабезпечених громадян у кожному населеному пункті України та розробити коротко та довгострокові програми їхнього забезпечення соціальними допомогами. Однак, правових чи економічних критеріїв визначення малозабезпеченості ані централізовано, ані на регіональному рівнях не було визначено [1].

Згідно із постановою Кабінету Міністрів України від 1992 р. «Про цільову грошову допомогу громадянам з мінімальними доходами» [1] громадянами з відповідним правовим статусом вважалися непрацездатні особи, у кого середньомісячний сукупний дохід на одного члена сім'ї за три попередні місяці не досягав півторакратного розміру мінімальної заробітної плати.

На законодавчому рівні поняття та зміст малозабезпеченості було визначено Законом України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [13].

Так, у Законі України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» зазначається, що сім'я – особи, які разом проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [13].

Також в зазначеному Законі говориться, що права члена сім'ї має одинока особа. До складу сім'ї включаються [13]:

- чоловік, дружина;
- рідні та усиновлені діти зазначених осіб віком до 18 років, а також діти, які навчаються за денною формою навчання у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти (у тому числі у період між завершенням навчання в одному із зазначених навчальних закладів та вступом до іншого навчального закладу або у період між завершенням навчання

за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем та продовженням навчання за іншим, за умови що такий період не перевищує чотири місяці) до досягнення 23 років і не мають власних сімей;

- неодружені повнолітні діти, які визнані особами з інвалідністю з дитинства I та II групи або особами з інвалідністю I групи і проживають разом із батьками;

- непрацездатні батьки чоловіка та дружини, які проживають разом з ними і перебувають на їхньому утриманні у зв'язку з відсутністю власних доходів;

- особа, яка проживає разом з одинокою особою з інвалідністю I групи і доглядає за нею;

- жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю та не перебувають у шлюбі, але мають спільних дітей [13].

Варто зазначити, що до складу сім'ї включаються діти (незалежно від місця проживання (перебування) або реєстрації), що навчаються за денною формою навчання у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти до досягнення 23 років і не мають власних сімей. Також зазначимо, що до складу сім'ї не включаються члени її, які перебувають на повному державному утриманні [13].

Поняття «малозабезпечена сім'я» в Законі подається в такому трактування: «…сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї…» [13].

Найчастіше малозабезпеченими стають: багатодітні сім'ї, батьки чи матері-одиначки тощо.

Дослідження вчених у цій галузі вказують, що науковці виділяють певні критерії, які можуть формувати поняття «малозабезпеченість». Зокрема М. Сокол наводить наступні критерії – дохід однієї особи чи середньомісячний сукупний дохід; майно як отримання одноразового чи регулярного доходу від його використання; незалежні від особи причини настання такого матеріального становища [22].

Передусім, дослідник характеризує поняття «малозабезпеченість» у такому значенні: «…матеріальний стан, за якого індивідуальний дохід особи чи середньомісячний сукупний дохід сім'ї із незалежних від них причин та з урахуванням коштів від використання майна є нижчим за прожитковий мінімум, установлений державою…» [22, с. 118].

Однак, інша дослідниця І. Андрієнко трактує поняття «малозабезпеченість» у такому змісті: «…неспроможність особи, зумовлену об'єктивними обставинами задовольнити основні, а у випадках, передбачених законодавством, й додаткові потреби власного існування на рівні прожиткового мінімуму [1, с. 4].

Таким чином, можна виокремити таку класифікацію малозабезпечениз сімей, яка буде базуватися на різних факторах та критеріях, та впливати на їхню економічну ситуацію та соціальний статус. Окреслимо деякі основні критерії класифікації:

1. Рівень прибутку та бідності (малозабезпеченість сім'ї може залежати від рівня їхнього прибутку та приналежність до межі бідності). Наприклад, досвід зарубіжних країн показує, що визначається певний поріг прибутку, нижче якого сім'я визначається малозабезпеченою.
2. Розмір сім'ї (беручи до уваги розмір сім'ї дає можливість зрозуміти, що більші сім'ї, у порівнянні із звичайними, зазвичай мають більші витрати на життя, що спричиняє складнішу економічну ситуацію родини).
3. Склад сім'ї (крім розміру, склад сім'ї також має важливе значення при класифікації, оскільки одинокі матері (чи батьки), або сім'ї з дітьми, що потребують особливої опіки або мають інвалідність, а також сім'ї зі членами родини похилого віку можуть перебувати у більшувразливому стані).
4. Особливі обставини (окремі малозабезпечені сім'ї можуть бути класифіковані за результатами особливих обставин, з якими вони зіштовхуються). Наприклад, родини безробітніх; родини внутрішньо перемішенихз осіб; родини, які потрапили кризові ситуації або стихійні лихаа, можуть потрапляти до означеної групи населення.
5. Соціальні фактори (при класифікації малозабезпеченості родин враховується також і соціальні фактори, зокрема освіта, зайнятість, доступність житла та інші соціальні ознакт, що дозволяє зрозуміти більш широкий діапазон, в якому малозабезпечені родини функціонують та потребують соціальної допомоги та підтримки з боку держави).

Здійснена класифікація малозабезпеченості сімей представляє собою важливий інструмент для усвідомлення та аналізу потреб й проблем, з якими можуть зіштовхуватися дані сім'ї, для розробки результативних напрямків державної соціальної політикий щодо їх

підтримки. Врахування тих чи інших критеріїв й особливостей дає розуміння того як урізноманітнити шляхи щодо розв'язання наявних проблем малозабезпеченихродин та сприяти їхньому гармонійному розвитку та покращенню якості життя в суспільстві. А також розуміння чинників, наслідків й підходів до подолання бідності є основним для створення результативної соціальної політики та забезпечення розумного розподілу ресурсів нашої держави.

При дослідженні означеної проблеми важливого значення набуває вивчення досвіду щодо особливостей соціального захисту малозабезпечених сімей в різних країнах світу.

Наприклад, в Туреччині малозабезпечені сім'ї отримують допомогу на кожну дитину, яка пішла в школу. З 2011 р. розмір щомісячної допомоги збільшений до 30-35 лір для учнів початкової школи, 35-45 лір для учнів середніх класів, і 45-55 лір для старших класів [23].

Франція як країна з найвищою народжуваністю в континентальній Європі, запровадила державну програму «Велика сім'я». Ця програма бере свій відлік з 1921 року. Багатодітним сім'ям надаються податкові пільги. Кожна наступна дитина зменшує базу оподаткування, так що сім'ї з чотирма дітьми практично взагалі не платять податків [23].

Варто звернути увагу на той факт, що у Франції малозабезпечені майбутні французькі матері починають отримувати допомогу вже з четвертого тижня вагітності. Також цікаво, що кожного серпня малозабезпечені сім'ї отримують ~ 280 € на купівлю шкільного приладдя [23].

Щодо Австралії, то зауважимо, що у 2009 році малозабезпечені сім'ї отримали державну допомогу у загальній кількості 12,9 млрд доларів [23].

У Латвії малозабезпеченими вважаються такі сім'ї, де доходи на одного члена сім'ї не перевищують 90 латів на місяць. У цьому випадку школярі можуть отримати 40 латів на придбання шкільного приладдя [23].

Допомогу у 20 латів отримують діти п'яти і шести років, які засвоюють обов'язкову програму підготовки до школи. Однак, часто така допомога не є для батьків безкоштовною, оскільки при отриманні допомоги на придбання шкільного приладдя необхідно укласти договір про зобов'язання співучасті, іншими словами, її потрібно в подальшому відпрацювати [23].

Крім цього, малозабезпеченим школярам можуть надавати безкоштовні обіди. Як приклад, на харчування одного учня 2-6 класів виділяється 80 сантимів, а учням старших класів по 1 лату [23].

Щодо особливостей соціального захисту у Польщі, то варто зазначити, що право на спеціальну дотацію мали всі багатодітні сім'ї, в яких було троє дітей та більше [23].

На сьогодні введений спеціальний критерій, який передбачає, що допомогу по багатодітності можна отримати лише в тому випадку, якщо дохід на кожного члена сім'ї становить в перерахунку менше ніж 125 доларів на місяць. Якщо ж у сім'ї є дитина з інвалідністю і один з батьків не працює, а зайнятий лише доглядом за цією дитиною, вона збільшується вдвічі [23].

Підтримка сімей в Канаді ґрунтується на тому, що допомога на дитину залежить від доходу сім'ї та кількості дітей. Кожна провінція самостійно визначає параметри доходу сім'ї та рівень необхідної допомоги. Органи місцевого самоврядування призначають допомогу зважаючи на рівень доходу в сім'ї та надходження до місцевого бюджету і тому по всій території Канади розмір допомоги може різнитися в рази [23].

Особливої уваги привертає особливості соціального захисту у Чехії, яка запровадила для матерів зниження пенсійного віку по одному року за кожну народжену дитину.

Фінляндія не запровадила пільг для багатодітних сімей, а також матерям або батькам-одинакам. Вся підтримка сімей фокусується на різних видах дотацій. Для прикладу, пакет для новонародженого держава дарує всім вагітним жінкам. Цей «пакет» містить все, що потрібно новонародженому протягом першого року життя. Кожен рік на державному рівні проводиться моніторинг забезпечення багатодітних сімей і це є підставою для запровадження нових дотацій [23].

Щодо особливостей соціального захисту в Німеччині, то варто зауважити, що багатодітним сім'ям запроваджено бонусну систему підтримки. В багатодітних сім'ях за народження кожної дитини мати отримує додатковий податковий бонус. Право на отримання дитячої дотації мають всі громадяни Німеччини, які мають дітей, що проживають спільно з ними, це 151 євро на дитину (якщо їх у родині до трьох осіб) і 179 євро – на кожну наступну [23].

Приміром в Швеції багатодітні сім'ї отримують прогресивну матеріальну допомогу, розмір якої зростає з народженням чергової

дитини. При цьому, якщо заробітна плата батьків не досягає прожиткового мінімуму, то багатодітній родині нараховується додаткова допомога для оплати житла, дитячих дошкільних установ або спеціальних талонів на продукти харчування. Розмір допомоги визначається відповідно до соціальних стандартів держави [23].

На відміну від інших розвинених країн, в Сполучених Штатах Америки соціальна політика побудована на тому, що основна відповідальність за особисте благополуччя громадянина лежить на ньому самому [23].

Тільки ті особи, які не в змозі прогодувати себе і свою сім'ю, можуть розраховувати на підтримку держави, громади чи етнічної групи. Держава бере на себе обов'язок про допомогу лише окремим, найбільш вразливим категоріям населення, які опинилися в крайній нужді. Такий підхід до соціальної політики певною мірою зумовлений національними особливостями країни, в їх числі: величезні розміри і федеративний устрій; строкатий етнічний та расовий склад; індивідуалізм як національна риса характеру [23, с. 94-106].

Отже, у більшості розвинених країнах світу соціальний захист побудований на принципах солідарності та спільної участі громадян в її фінансуванні, основним чином через сплату податків [23, с. 95]. Соціальний захист зарубіжних країн передбачає систему соціальних гарантій, зокрема й інші види підтримки родин в таких життєвих ситуаціях, як народження і виховання дітей, безробіття або втрата працездатності годувальника в сім'ї, відсутності одного з батьків.

4.2. Соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям як складова системи соціального захисту

У Конституції України задекларовано право громадян на соціальний захист, в тому числі на державну соціальну допомогу [8].

Соціальний захист в Україні має такі основні цілі:

- забезпечення рівня життя непрацездатного населення не нижче прожиткового мінімуму встановленого державою;
- протидія соціальному напруженню в суспільстві, що може бути зумовлене майновою, етнічною, релігійною чи іншою нерівністю [26].

Серед основних функцій соціального захисту в Україні можна назвати такі [26]:

- реабілітаційна функція, яка покликана пом’якшувати наслідки бідності та інших негативних соціальних явищ;

- превентивна функція, яка полягає в запобіганні виникненню негативних соціальних явищ.

Соціальний захист в Україні має такі складові частини [26]:

- соціальне страхування , яке передбачає захист громадян від соціальних ризиків, що впливають на їх працездатність (хвороба, каліцтво, старість, та інші випадки, передбачені законом);

- соціальна допомога, що передбачає різні види соціальних виплат, дотацій, пільг, субсидій, що надаються особам, які потребують соціального захисту.

- соціальна справедливість (соціальна солідарність), що передбачає компенсацію впливу непередбачуваних негативних явищ, таких як техногенні катастрофи чи природні стихійні лиха.

С. Синчук подає узагальнене поняття «соціальної допомоги»: «…грошове одноразове або короткотермінове забезпечення, яке здійснюється відповідно до закону чи договору з метою матеріальної підтримки особи (сім’ї) за обставин, коли вона самостійно або з поважних причин не в змозі отримати відповідний індивідуальним (чи сімейним) потребам дохід від трудової діяльності на рівні суспільно визначених стандартів, або коли сукупний дохід особи (сім’ї) є об’єктивно недостатнім для задоволення її соціальних потреб [19, с. 283].

Соціальні допомоги, відповідно до висновків В. Стрепка, – це «…безповоротні грошові виплати, що надаються у разі настання соціального ризику з метою підтримання життєвого рівня людини за рахунок бюджетних та інших джерел забезпечення [25, с. 5].

Ю. Юрченко розглядає соціальні допомоги як складову соціального захисту, і які гарантують громадянам, що опинилися за межею бідності і неспроможні через різні причини забезпечити собі життєвий мінімум, можливість психофізичного виживання в кризових соціально-економічних умовах [26, с. 8].

Термін «соціальна допомога» в науковому обігу права соціального забезпечення розглядається в широкому та вузькому значенні. Так, соціальна допомога в широкому розумінні передбачає всі види державного соціального забезпечення, які виплачуються в грошовій або натуральній формі [20].

Зокрема, Великий економічний словник описує соціальну допомогу як турботу держави, суспільства про громадян, які

потребують допомоги, сприяння у зв’язку з віком, станом здоров’я, соціальним становищем, недостатньою забезпеченістю засобами існування. Соціальна допомога (соціальний захист, соціальне забезпечення) виявляється у вигляді пенсій, допомог, надання матеріальної допомоги, обслуговування хворих і престарілих, турботи про дітей. Таким чином, в широкому розумінні соціальна допомога повністю ототожнюється із системою державного соціального забезпечення осіб.

Щодо вузького розуміння, то соціальна допомога передбачає виключно грошову виплату (одноразову чи періодичну), яка призначається окремим категоріям громадян у порядку і розмірах, передбачених законодавством [20].

Соціальна допомога, як форма соціального забезпечення населення України, можна класифікувати за такими критеріями [18]:

- за цільовим призначенням: на компенсацію втраченої частини доходу (допомога у зв’язку з вагітністю та пологах, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку тощо); на повну заміну середньомісячного доходу, який громадянин з незалежних від нього причин не в змозі отримувати (допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю тощо); на поховання громадянина не застрахованого в системі загальнообов’язкового державного соціального страхування; на доплату до основного доходу, якщо такий дохід нижчий за встановлений законодавством прожитковий мінімум (допомога малозабезпеченим сім’ям тощо);

- в залежності від правової підстави виникнення права на соціальну допомогу: потрапляння особи в складну життєву ситуацію, з якої не можливий самостійний вихід (допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю тощо); потрапляння особи під вплив інших обставин, які визнані державою соціально значущими та внаслідок яких знижується здатність до самозабезпечення (допомога при народжені дитини, допомога при усиновленні дитини тощо);

- за формою призначення та виплати: одноразова грошова виплата (допомога на поховання) та періодичні платежі (більшість видів соціальної допомоги);

- за категорією громадян, яким призначається соціальна допомога: соціальна допомога особам з інвалідністю та іншим особам, які не мають права на пенсію; допомога особам з

інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; допомога малозабезпеченим сім'ям; допомога сім'ям з дітьми тощо [18].

Різноманітність видів соціальної допомоги обумовлена тим, що законодавець при їх визначені враховує більшість життєвих ситуацій, за яких може виникнути право на соціальну допомогу. При цьому законодавство України дозволяє органам місцевого самоврядування встановлювати додаткові види соціальної допомоги в своєму регіоні [18].

Державні соціальні допомоги не пов'язані із загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, вони мають так званий адресний характер і їх розмір визначається як різниця між доходами громадянина або його сім'ї і прожитковим мінімумом, встановленим на відповідний період [18].

У деяких випадках розмір допомоги може встановлюватися у твердій сумі або у відсотковому значенні до величини прожиткового мінімуму.

Право на державні соціальні допомоги мають громадяни, які не застраховані у системі загальнообов'язкового соціального страхування, а також особи, що хоч і є застрахованими, але їхні доходи внаслідок об'єктивних причин стали нижчими за прожитковий мінімум [19].

Суб'єктами соціальної допомоги слід визнавати лише нужденних громадян та членів їхніх сімей, а підставою для надання – стан нужденності (бідності), тобто рівень доходу, що не досягає прожиткового мінімуму, визначеного законом [19].

Право на соціальну допомогу не має обумовлюватися трудовою діяльністю або сплатою страхових внесків [18].

На відміну від пенсій – основного та постійного джерела засобів для існування – допомоги, зазвичай, тимчасово замінюють заробітну платню або є додатком до основного джерела засобів для існування, або виступають як допомога за відсутності основних джерел засобів для існування [13].

Державна соціальна допомога призначається на шість місяців. Одиноким особам, визнаним за результатами медико-соціальної експертизи непрацездатними, які не мають інших джерел для існування, державна соціальна допомога може бути призначена на термін визнання особи непрацездатною. Одиноким особам, які досягли 65-річного віку і не мають інших джерел для існування, державна соціальна допомога може бути призначена довічно [13].

Державні соціальні допомоги мають такі ознаки:

- вони мають аліментарний характер, оскільки призначаються безоплатно і не пов’язані з трудовою діяльністю особи чи сплатою нею страхових внесків;

- основним джерелом їх виплати є кошти Державного чи місцевого бюджетів. Переважно для виплати цих допомог кошти надходять у вигляді субвенцій до місцевих бюджетів;

- перелік категорій осіб, які мають право на такі допомоги, визначається законами України;

- вони надаються з метою матеріальної підтримки малозабезпечених або для компенсації (часткової чи повної) витрат, які понесені у зв’язку з настанням соціального ризику;

- розмір допомог, як правило, співвідноситься з величиною прожиткового мінімуму або з гарантованим рівнем забезпечення такого мінімуму;

- їх призначення має так званий адресний характер [18].

До головних видів державних соціальних допомог належать: державні соціальні допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю; допомоги малозабезпеченим; допомоги дітям-інвалідам та особам з інвалідністю з дитинства; допомоги на догляд за особою з інвалідністю внаслідок психічного захворювання; державні допомоги сім’ям з дітьми; субсидії на оплату житлово-комунальних послуг; державна допомога на поховання; інші види допомог [20].

З метою забезпечення рівня життя не нижчого від прожиткового мінімуму надається грошова допомога найменш соціально захищеним верствам населення, у тому числі й малозабезпеченим сім’ям [20].

Державна соціальна допомога – це щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім’ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім’ї [13].

Для отримання такої допомоги уповноважений представник сім’ї звертається з відповідною заявою до органу соціального захисту населення за місцем проживання або до виконкому сільської, селищної чи міської ради [13]. До заяви додаються:

- документ, що посвідчує особу;

- довідка про склад сім'ї (до складу сім’ї не включаються особи, які перебувають на повному державному утриманні);

- декларація про доходи та майно осіб, які входять до складу сім'ї (у декларацію не включається державна соціальна допомога, призначена відповідно до закону; нарахована субсидія за спожиті комунальні послуги; сплачені членами сім'ї аліменти);

- довідка про наявність і розмір земельного частки (паю);

На офіційному сайті Міністерства соціальної політики України подається загальна інформація про те, що таке державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям та кому вона надається [9].

Державна соціальна допомога призначається, якщо особи протягом періоду, за який враховуються доходи виконали такі умови [9]:

- сплатили або за них сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у розмірі, не меншому від мінімального, сумарно протягом трьох місяців;

- доглядали за дітьми до досягнення ними трирічного віку або за дітьми, які потребують догляду протягом часу, визначеного в медичному висновку лікарсько-консультативної комісії, але не більше ніж до досягнення ними шестирічного віку, за дітьми, хворими на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, за дітьми, які отримали тяжку травму, потребують трансплантації органа, потребують паліативної допомоги, яким не встановлено інвалідності, за особою з інвалідністю I групи, за особою з інвалідністю II групи внаслідок психічного розладу, за дитиною з інвалідністю віком до 18 років, а також за особами, які досягли 80-річного віку; надавали соціальні послуги з догляду відповідно до законодавства [9].

Виплата раніше призначеної соціальної допомоги припиняється якщо:

- сім'єю приховано або навмисно подано недостовірні дані про її доходи та майновий стан, що вплинули на встановлення права на соціальну допомогу і визначення її розміру, внаслідок чого були надміру виплачені кошти, – з місяця, в якому виявлено порушення;

- у разі переїзду сім'ї в іншу місцевість та настання обставин, що унеможливлюють виплату соціальної допомоги (зокрема, смерть одинокої особи), – з місяця, що настає за місяцем, в якому відбулися зміни;

- за заявою уповноваженого представника сім'ї – з місяця, що настає за місяцем її подання, якщо інше не обумовлено заявою [9].

Державна допомога призначається з місяця звернення, якщо протягом місяця подані всі необхідні документи [13].

Соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям справляє безпосередній вплив на їхній рівень життя, стан здоров'я, освіту та можливості досягнення потенціалу. Наявні наукові праці у даній галузі допомагають виявити складність проблеми, зрозуміти потреби родин та виявити недоліки (прогалини) в існуючій системі надання державної соціальної підтримки та допомоги.

Такі наукові розвідки сприяють розробці результативних підходів та програм, які спрямовані на розвиток членів малозабезпечених сімей, віднайдення ефективних шляхів зменшення бідності та соціальної нерівності в країні. Аналіз досліджень сприяють розумінню економічних, соціальних та політичних аспектів проблем та розробки інноваційних підходів задля забезпечення соціальної справедливості в державі.

Таким чином, надання необхідної державної соціальної підтримки та допомоги малозабезпеченій сім'ї є нагальним напрямком соціальної політики. На нашу думку, ефективна система соціальної підтримки та допомоги сприятиме зменшенню рівня бідності, покращенню життєвих умов сімей та забезпеченню рівних можливостей для всіх членів суспільства.

4.3. Законодавче забезпечення надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям

Згідно статті 2 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [13], законодавство про державну соціальну допомогу складається із Законів України «Про прожитковий мінімум» [14], «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [13], інших нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини з надання державної соціальної допомоги, зокрема Закону України від 02 червня 2020 року № 646-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення соціальних гарантій для окремих категорій осіб», Постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 року № 250 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» [10], Постановою Кабінету

Міністрів України від 22 липня 2020 року № 632 «Деякі питання виплати державної соціальної допомоги» [5].

У зв'язку введенням воєнного стану в Україні з 24 лютого 2023 року, Постановою Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 р. № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги на період введення воєнного стану» [6] установлено, що на період введення воєнного стану надання державної соціальної допомоги та пільг здійснюється з урахуванням таких особливостей:

- строк виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, допомоги на дітей одиноким матерям, тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату (далі - державна соціальна допомога), та пільг, які було призначено раніше, продовжується особам, які проживають на територіях територіальних громад, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією відповідно до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (далі - відповідні території).Особам, які не проживають на відповідних територіях, строк виплати державної соціальної допомоги та пільг, строк виплати яких закінчився в період воєнного стану, продовжується до 31 грудня 2022 р. (включно). Державна соціальна допомога та пільги продовжують виплачуватися до місяця, що настає за місяцем завершення на відповідній території бойових дій, припинення можливості бойових дій або завершення тимчасової окупації (включно) [6];

- у разі коли отримувачі державної соціальної допомоги у період введення воєнного стану подають заяву з необхідними документами та/або відомостями для проведення перерахунку державної соціальної допомоги, структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій (військових адміністрацій), виконавчих органів міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад визначають право на отримання такої допомоги і проводять розрахунок її розміру. Виплата державної соціальної допомоги проводиться у новому розмірі відповідно до поданих заяви та документів та/або відомостей. При цьому кошти державної соціальної допомоги, виплачені отримувачам під час воєнного стану до моменту

подання ними нових заяви та документів, не підлягають поверненню [6].

У Законі України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» зазначається, що державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям це щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї [13].

Право сім'ї на цю допомогу залежить не лише від доходів, але і від її майнового стану, зайнятості працездатних членів сім'ї та інших факторів [13].

Ця допомога призначається і виплачується у грошовій формі відповідно до закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» та Постанови Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 250 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» [10].

Також в Законі говориться, що допомога на здобуття економічної самостійності малозабезпеченої сім'ї являє собою безвідсоткову поворотну фінансову допомогу, яка надається одноразово непрацюючій працездатній особі з числа членів малозабезпеченої сім'ї для організації підприємницької діяльності та сприяння її економічній самостійності [13].

Визначено, що непрацююча працездатна особа є особою працездатного віку з числа членів малозабезпеченої сім'ї, яка за станом здоров'я здатна до активної праці і не працює, не проходить військову службу, не займається підприємницькою діяльністю чи професійною незалежною діяльністю, не здобуває освіту за денною формою у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти [13].

Згідно Закону України «Про прожитковий мінімум» прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [14].

У згаданому вище Законі вказується, що п**рожитковий мінімум для сім'ї** це визначена для кожної сім'ї залежно від її складу сума

прожиткових мінімумів, розрахованих та затверджених відповідно до цього Закону для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення [14].

Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення [14]:

- дітей віком до 6 років;
- дітей віком від 6 до 18 років;
- працездатних осіб;
- осіб, які втратили працездатність [14].

До працездатних осіб відносяться особи, які не досягли встановленого законом пенсійного віку [14].

До стабілізації економічного становища в Україні розмір державної соціальної допомоги визначається з урахуванням рівня забезпечення прожиткового мінімуму [14].

Так, відповідно до рівня забезпечення прожиткового мінімуму встановлюється відповідно до реальних можливостей видаткової частини Державного бюджету України і затверджується одночасно з прийняттям закону про Державний бюджет України на відповідний рік [13].

До складу сім'ї включаються: чоловік, дружина; рідні, усиновлені та підопічні діти цих осіб віком до вісімнадцяти років, а також діти, які навчаються за денною формою навчання у професійно-технічних, вищих навчальних закладах I – IV рівнів акредитації до досягнення двадцяти трьох років і які не мають власних сімей; неодружені повнолітні діти, які визнані інвалідами з дитинства I та II груп або інвалідами I групи і проживають разом з батьками; непрацездатні батьки чоловіка та дружини, які проживають разом з ними і перебувають на їх утриманні у зв'язку з відсутністю власних доходів; особа, яка проживає разом з одиноким інвалідом I групи і здійснює догляд за ним; жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, не перебувають у шлюбі, але мають спільних дітей [13].

При цьому враховується, що до складу сім'ї включаються незалежно від місця проживання (перебування) або реєстрації діти, які навчаються за денною формою навчання у професійно-технічних, вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації до досягнення двадцяти трьох років і не мають власних сімей [13].

До середньомісячного сукупного доходу враховуються такі доходи [13]:

- заробітна плата в розмірі, що залишається після сплати податку на доходи фізичних осіб;
- грошове забезпечення військовослужбовців;
- пенсія, щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці;
- стипендія, у тому числі із сумою її індексації, нарахованої відповідно до закону (крім соціальної стипендії, яка надається дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа);
- соціальні виплати, які призначаються структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у мм. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчими органами міських рад міст обласного значення, районних у містах (у разі утворення) рад (далі - органи соціального захисту населення), у тому числі пільги на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива та скрапленого газу;
- допомога по безробіттю, інші страхові виплати, які призначаються фондами соціального страхування;
- грошові перекази, отримані із-за кордону;
- дивіденди від цінних паперів;
- інші доходи, відомості про які отримано від ДПС і Пенсійного фонду України, а також задекларовані особою доходи, інформація про які відсутня в ДПС, Пенсійному фонді України, фондах соціального страхування та згідно із законодавством не може бути отримана за відповідним запитом органу соціального захисту населення [13].

До середньомісячного сукупного доходу не включаються такі виплати [9]:

- частина допомоги при народженні дитини, виплата якої проводиться одноразово;
- частина допомоги при усиновленні дитини, виплата якої проводиться одноразово;
- одноразова винагорода жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня»;
- державна соціальна допомога на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім’ях;

- допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;
- допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам;
- компенсація витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період дії воєнного стану;
- компенсація послуги «муніципальна няня», що виплачується отримувачу такої послуги;
- державна соціальна допомога, яка виплачується з надбавкою на догляд:
- - за дитиною з інвалідністю підгрупи А;
- - за особою з інвалідністю з дитинства I групи підгрупи А.
- державна соціальна допомога, для призначення якої обчислюється сукупний дохід.
- житлова субсидія на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива та скрапленого газу.
- суми сплачених особою аліментів (за умови документального підтвердження фактичної сплати);
- суми отриманих аліментів;
- спеціальна бюджетна дотація за вирощування молодняка великої рогатої худоби, який народився в господарствах фізичних осіб;
- оплата праці членів виборчих комісій, а також осіб, яких залучають до роботи у цих комісіях, у тому числі в день голосування, дні встановлення підсумків голосування та результатів виборів;
- допомога громадських та благодійних організацій;
- допомога на поховання;
- матеріальна допомога дитячим будинкам сімейного типу, прийомним сім'ям, а також сім'ям, у яких проживають троє і більше дітей, враховуючи тих, над якими встановлено опіку чи піклування, яка виплачується за рахунок коштів місцевих бюджетів;
- допомога, компенсація, яка надається відповідно до законодавства або за рішеннями органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, є одноразовою та отримана протягом одного календарного року;
- вартість безоплатно отриманих санаторно-курортних путівок, технічних та інших засобів реабілітації, в тому числі грошова компенсація вартості самостійно придбаних технічних засобів реабілітації, вартість отриманих дитячих новорічних подарунків;

- суми, які виплачуються в порядку відшкодування шкоди, завданої здоров'ю працівника під час виконання ним своїх трудових обов'язків;

- одноразова натуральна допомога «пакунок малюка»;

- допомога, отримана в межах реалізації соціальної благодійної програми з відновлення добробуту мешканців і розвитку територіальних громад Донецької та Луганської областей;

- доходи від розміщення депозитів;

- суми, які виплачуються з державного чи місцевого бюджету на придбання житла;

- кошти, отримані від продажу квартири (будинку), що були єдиним житловим приміщенням у власності особи, у разі купівлі іншої квартири (будинку) протягом шести місяців після здійснення такого продажу.

- до середньомісячного сукупного доходу осіб, які беруть (брали) безпосередню участь у проведенні АТО, участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях, під час здійснення зазначених заходів (операції об'єднаних сил), та до середньомісячного доходу членів їх сімей не враховуються отримані ними у період безпосередньої участі у проведенні антитерористичної операції (операції об'єднаних сил) грошове забезпечення та інші виплати і види соціальної допомоги, передбачені законодавством для працівників правоохоронних органів, військовослужбовців і працівників Збройних Сил, Національної гвардії, СБУ, Служби зовнішньої розвідки, Держприкордонслужби, Держспецтрансслужби, МВС, Національної поліції, Управління державної охорони, Держспецзв'язку, інших військових формувань, утворених відповідно до закону [9].

Водночас, до складу сім'ї не включаються особи, які перебувають на повному державному утриманні.

Варто наголосити, що в декларацію не потрібно включати державну соціальну допомогу, призначену відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»; нараховану субсидію за спожиті житлово-комунальні послуги; сплачені членами сім'ї аліменти [13].

Соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям нараховується з місяця звернення за допомогою, якщо протягом місяця подано всі необхідні документи. У разі коли до заяви не додані всі необхідні

документи, орган праці та соціального захисту населення повідомляє уповноваженого представника сім'ї, які документи повинні бути подані додатково, ці документи мають бути подані не пізніше 1 місяця з дня подання заяви [13].

Соціальна допомога призначається на півроку, а через шість місяців сім'я знову повинна підтвердити своє право на виплати.

Розмір соціальної допомоги визначається з урахуванням рівня забезпечення прожиткового мінімуму.

Для кожної дитини, яка входить до складу малозабезпеченої сім'ї, рівень забезпечення прожиткового мінімуму збільшується на 10 відсотків, а для кожної дитини, яка утримується матір'ю (батьком, усиновителем), що не перебуває в шлюбі, і запис про батька (матір) цієї дитини у Книзі реєстрації народжень проводиться в установленому порядку за вказівкою матері (батька), на 20 відсотків [13].

Для громадян, які отримали статус особи, що проживає і працює (навчається) на території населеного пункту, якому надано статус гірського, рівень забезпечення прожиткового мінімуму збільшується на 20 відсотків [13].

Розмір державної соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом, який обчислюється за методикою, встановленою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, але цей розмір не може бути більшим ніж 75 відсотків прожиткового мінімуму для сім'ї [13].

Програми державних соціальних виплат змінюються та удосконалюються в контексті максимального забезпечення адресності таких виплат та ефективного використання бюджетних коштів. З цією метою був прийнятий Закон України «Про верифікацію та моніторинг державних виплат» [2; 11].

Відповідно до зазначеного Закону, верифікація – комплекс заходів щодо збору та перевірки достовірності інформації, що визначена законодавством для призначення, нарахування та/або здійснення державних виплат і впливає на визначення права на отримання та розмір таких виплат, а також виявлення невідповідності даних у автоматизованих інформаційних системах, реєстрах, базах даних (п. 1 ст. 1 Закону України «Про верифікацію та моніторинг державних виплат" [11]).

Ухвалення цього Закону України науковці відзначають як позитивним моментом та пропонують його норми поширити на інші види (не лише соціальні виплати) соціального захисту малозабезпечених осіб, а також застосовувати для збору інформації уповноваженими органами з метою процедурної допомоги особам-заявникам щодо отроимання необхідних правопідтверджувальних документів [3].

Державна програма соціальних допомог, яка вже сьогодні функціонує в Україні відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [13] базується на принципі матеріального забезпечення осіб, які зазнали ризику малозабезпеченості з поступовим розширенням застосування принципу індивідуальної відповідальності особи за власний добробут. Підтвердженням цих слів свідчить зміст Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям [10], який ухвалений Кабінетом Міністрів України відповідно до ст. 4 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [13].

Відповідно до ст. 9 зазначеного Закону України з метою сприяння економічній самостійності малозабезпеченої сім'ї непрацюючій працездатній особі з числа членів такої сім'ї, яка бажає провадити підприємницьку діяльність, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, державною службою зайнятості може надаватися одноразова безвідсоткова поворотна допомога на здобуття економічної самостійності малозабезпеченої сім'ї за рахунок коштів державного бюджету [10]. Порядок надання такої допомоги, її розмір та умови повернення визначатимуться Кабінетом Міністрів України.

У сучасному суспільстві щораз більше акцентується увага щодо запровадженні різноманітних соціальних програм, які б слугували стартом та стимулювали зайнятість і економічну самостійність малозабезпечених верств населення [4].

Зокрема Стратегія подолання бідності, підготовлена на виконання Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом на 2014-2017 роки, стратегічними напрямами, які слугують вектором розвитку національного законодавства у зазначеній сфері відносин називає: запровадження в системі соціальної допомоги механізмів, які стимулюють малозабезпечені сім'ї до самозабезпечення для виведення їх із стану нужденності; підтримки підприємницької

ініціативи зареєстрованих безробітних шляхом надання допомоги по безробіттю одноразово для започаткування власної справи та надання послуг із фахового консультування, а також допомоги у плануванні та провадженні підприємницької діяльності [3].

Реалізація зазначених програм надання малозабезпеченим особам різних видів соціальних допомог може бути впроваджена через різні соціальні програми та у різних напрямах здійснення соціального захисту [3].

Передусім, це – залучення малозабезпечених осіб до здійснення підприємницької діяльності через поширення на них механізму ч. 7 ст. 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та Порядку надання допомоги по безробіттю, зокрема одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності [9].

Згідно зі Стратегією подолання бідності у напрямі розширення доступу до продуктивної зайнятості, сприяння зростанню доходів населення від зайнятості передбачено: здійснювати підтримку підприємницької ініціативи зареєстрованих безробітних шляхом надання допомоги по безробіттю одноразово для започаткування власної справи та надання послуг із фахового консультування, а також допомоги у плануванні та провадженні підприємницької діяльності; створення на місцевому рівні мережі спеціалізованих консультаційних центрів з питань організації та ведення власної справи [2; 3]. У науковій праці І. Волошина «Щодо поняття «малозабезпеченість особи» відповідно до законодавства України», зазначено, що реалізація зазначеної пропозиції могла б відбуватися також з ініціативи працівників територіального органу, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції. Тому важливо передбачити право безробітних, які звертаються до державної служби зайнятості, на соціальний супровід при працевлаштуванні [3].

Дослідження з означеного питання свідчать про те, що перевагами соціальних програм зазначеного виду є те, що вони забезпечуватимуть консолідацію побудови системи соціального захисту населення шляхом поєднання соціальної солідарної та індивідуальної відповідальності, співфункціонування різних організаційно-правових форм такого захисту, активного включення малозабезпечених осіб у механізм побудови індивідуального/сімейного добробуту [3].

Серед різновидів соціальних допомог малозабезпеченим сім'ям важливим також є муніципальні соціальні допомоги. Вони є додатковим до державних видом соціальних допомог малозабезпеченим сім'ям, призначаються понад встановлені державні соціальні стандарти соціальних допомог на підставі та відповідно до рішень органів місцевого самоврядування [3].

У контексті соціального захисту малозабезпечених осіб варто підкреслити, що ч. 2 ст. 11 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» констатує: «…за рахунок місцевих бюджетів та спеціально створених регіональних фондів соціальної допомоги органи місцевого самоврядування можуть проводити доплати до встановлених відповідно до цього Закону розмірів державної соціальної допомоги виходячи із затвердженого регіонального прожиткового мінімуму…» [13].

А згідно до іншого Закону України – «Про прожитковий мінімум» для оцінки рівня життя в регіоні, розроблення та реалізації регіональних соціальних програм, визначення права на призначення соціальної допомоги, що фінансується за рахунок місцевих бюджетів, органами місцевого самоврядування може затверджуватися регіональний прожитковий мінімум, не нижчий від установленого відповідно до цього Закону України [13].

Отже, державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям здійснюється відповідно до чинного законодавства, та базується на принципі матеріального забезпечення осіб, які зазнали ризику малозабезпеченості.

4.4. Соціальна політика держави щодо організації надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям

В нашій країні існує послуга Державна допомога малозабезпеченим сім'ям, відповідно до якої соціальні виплати надаються малозабезпеченим родинам, що проживають в країні та з поважних причин мають середньомісячний дохід, менший від прожиткового мінімуму [9; 13].

Умови призначення і виплати малозабезпеченим сім'ям державної соціальної допомоги визначає Порядок призначення та виплати державної соціальної допомоги, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 250 [10].

Призначення та виплата соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям здійснюється управліннями праці та соціального захисту населення за місцем реєстрації уповноваженого представника малозабезпеченої сім'ї [10].

Крім того, у сільській місцевості заяви з необхідними документами для призначення соціальної допомоги приймають спеціалісти відділу ЦНАП, відділи соціального захисту населення сільських і селищних рад та здійснюють їх передачу відповідним органам праці та соціального захисту населення. Зазначені виконавчі органи можуть визначати уповноважену особу для прийняття документів [13].

Зазначимо, що допомога також може бути призначена і виплачена за місцем фактичного проживання уповноваженого представника сім'ї за умови подання довідок про склад сім'ї і про неотримання такої допомоги в органах соціального захисту населення за місцем реєстрації [13].

Варто зауважити, що у разі коли повнолітні члени сім'ї, які звернулися за призначенням соціальної допомоги, фактично проживають разом, але зареєстровані за різними адресами, уповноважений представник сім'ї додає до заяви довідки про склад сім'ї та про неотримання такої допомоги в органах соціального захисту населення за місцем реєстрації [13].

Потрібно зазначити, що у цьому випадку рішення про призначення соціальної допомоги приймається органами соціального захисту населення на підставі обстеження матеріально-побутових умов сім'ї, яке проводиться соціальними інспекторами цих органів, із складенням акту за формою, затвердженою Міністерством соціальної політики [10].

Відповідно до чинного законодавства, малозабезпеченою сім'єю в Україні є родина, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний **дохід, нижчий від гарантованого прожиткового мінімуму** для неї [13].

У такому випадку родина може звернутися до Управління праці та соціального захисту населення для перевірки права на призначення державної соціальної допомоги [9].

Як зазначається у ч. 2 ст. 13 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [13] під час надання державної соціальної допомоги проводиться перевірка майнового стану членів сім'ї. Відповідно до вище зазначеного, органи

соціального захисту можуть користуватися всіма офіційними джерелами отримання інформації під час процедури призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям, серед яких інформація органів доходів і зборів. І. Волошин вважає, що така законодавча норма могла б слугувати підґрунтям їхнього обов'язку самостійно отримувати необхідні для призначення соціально-правоможній особі – малозабезпеченій сім'ї/особі соціальної допомоги зазначеного виду правовстановлювальні документи [3].

Розмір соціальних виплат визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та середньомісячним сукупним доходом малозабезпеченої родини [13].

Передусім, розмір прожиткового мінімуму залежить від складу сім'ї та кількості осіб. Відповідно, для кожної родини **сума виплат буде різною** [14].

Оформлення допомоги є безкоштовне. Щоб її отримати, необхідно звернутися із **заявою** до органу соціального захисту населення або Центру надання адміністративних послуг:

1. Зберіть усі необхідні документи.
2. Напишіть заяву на отримання виплат.
3. Надішліть документи та заяву поштою до місцевого Центру надання адміністративних послуг або органу соціального захисту [9].

Для того, щоб отримати допомогу необхідно подати пакет документів, а саме:

- заяву на призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям;
- декларацію про доходи та майновий стан родини;
- довідку про участь в обороні України та у відсічі і стримуванні армії РФ на території України (якщо маєте);
- довідку про доходи, інформації про які немає у ДПС, Пенсійному фонді України або фондах соціального страхування.
- паспорт заявника;
- довідку про взяття на облік ВПО (для переселенців);
- посвідчення учасника бойових дій (за наявності) [6; 9].

Рішення про призначення державної соціальної допомоги чи про відмову в її наданні приймається місцевою державною адміністрацією упродовж 10-ти календарних днів і наступного після його прийняття дня надсилається уповноваженому представнику малозабезпеченої сім'ї [13].

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин,

соціального захисту населення, організовує роботу щодо призначення та виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям [9].

Допомога малозабезпеченим сім'ям в Україні призначається строком на шість місяців, який може бути продовжений за заявою представника родини за умови дотримання певних вимог, зокрема підтвердження низького доходу [13].

Як здійснюється виплата державної допомоги під час війни.

Призначення та отримання допомоги малозабезпеченим сім'ям є доступним процесом, оскільки заявник має можливість вибрати зручний спосіб отримання коштів – переказ на банківський рахунок або доставку Укрпоштою. У разі, якщо банк, який виплачував допомогу, припинив працювати в умовах воєнного стану, допомогу буде перераховано в АТ «Ощадбанк», про що отримувач буде повідомлений органами соціального захисту [13].

Для отримання коштів необхідно звернутися до відділення «Ощадбанку» з паспортом та ідентифікаційним кодом (РНОКПП), але відкривати рахунок у цьому банку не обов'язково. Якщо особа змінила місце проживання після виплати допомоги через Укрпошту в умовах війни, вона може отримати кошти шляхом:

- грошовим переказом через Ощадбанк без відкриття банківського рахунку (після узгодження з органом соціального захисту населення);
- у відділенні Укрпошти за новим місцем перебування (після узгодження з Укрпоштою за номером 0 800 300 545) [9; 13].

Рівень забезпечення прожиткового мінімуму у 2024 році [9]:

- для працездатної особи: 55% прожиткового мінімуму для працездатних осіб (1665,40 грн.)
- для осіб, які втратили працездатність, та осіб із інвалідністю: 100% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (2361,00 грн.)
- для дітей: 140% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку
  - до 6 років – 3588,20 грн.;
  - від 6 до 18 років – 4474,44 грн.;
  - від 18 до 23 років (за умови навчання) – 4239,20 грн [9].

Варто зауважити, що відмовити у наданні соціальних виплат можуть з **наступних причин:**

- родина має більше ніж один автомобіль;

- у власності малозабезпеченої сім’ї є друга квартира чи будинок (це не стосується тієї нерухомості, яка розташована на тимчасово окупованих територіях);

- якщо один із батьків за рік до звернення купував земельну ділянку, нерухомість чи транспортний засіб або ж здійснював разову оплату будь-яких послуг (крім медичних, освітніх та житлово-комунальних платежів);

- якщо в родині є працездатні особи, які досягли 18-річного віку станом на початок періоду, за який враховуються доходи, та не працювали, не проходили військову службу чи не навчалися [10].

Невикористання сім’єю можливостей знаходження додаткових джерел для існування може стати підставою для зменшення розміру вже призначеної державної соціальної допомоги до 50%. Відповідне повноваження органу соціального захисту населення передбачено Порядком призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім’ям [10]. Так, у разі повторного подання інформації про відсутність доходів у працездатних осіб, які є членами сім’ї, а також якщо середньомісячний розмір їхніх доходів залишається меншим, ніж розмір мінімальної заробітної плати, розмір соціальної допомоги поступово зменшується при кожному черговому зверненні за її призначенням [10].

Якщо ж особі було відмовлено у наданні послуги, вона може оскаржити результати, звернувшись в Окружний адміністративний суд [9].

Згідно із статистичними даними (сайт Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту) в Україні налічується 13,5 млн сімей. 206 011 сімей отримують державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям, 150 546 сімей отримують державну допомогу сім'ям з дітьми, 117 862 сім'ям надано житлово-комунальні субсидії, 182 240 сімей користуються пільгами (звільнення від оплати за дошкільний заклад, безкоштовне харчування дітей у ЗОШ, забезпечення дітей шкільною формою, безкоштовне відвідування гуртків) [9].

Також варто згадати такий вид соціальної допомоги як субсидії, який є одним із видів системи соціального захисту малозабезпечених громадян [16; 17].

Житлова субсидія – безповоротна адресна державна соціальна допомога вразливим споживачам житлово-комунальних послуг – мешканцям домогосподарств, що проживають в житлових

приміщеннях (будинках) і не можуть самотужки платити за житлово-комунальні послуги, оплачувати витрати на управління багатоквартирним будинком, витрати на комунальні послуги, витрати на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива в такому будинку [16].

Важливо згадати, що програму житлових субсидій було започатковано у 1995 році рішенням Уряду України для допомоги вразливим категоріям населення в оплаті житлово-комунальних послуг. Вже більше двадцяти п'яти років ця програма залишається головним механізмом соціального захисту населення в умовах підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги. Вона постійно вдосконалюється у відповідь на виклики сучасності.

Відповідно до п. 3 Положення про порядок призначення житлових субсидій, житлова субсидія призначається мешканцям домогосподарств, які проживають в житлових приміщеннях (будинках) і не можуть самотужки платити за житлово-комунальні послуги, оплачувати витрати на управління багатоквартирним будинком [1].

Право на отримання житлових субсидій мають сім'ї, у яких плата за житлово-комунальні послуги більше визначеного для них обов'язкового платежу. Крім того, право на отримання субсидій визначається з урахуванням майнового стану домогосподарств [9].

Житлова субсидія розраховується на всіх членів домогосподарства, якими є всі особи, зареєстровані в житловому приміщенні, а для орендарів чи внутрішньо переміщених осіб – які фактично проживають. На них розраховують соціальні норми житла та соціальні нормативи житлово-комунального обслуговування і їхні доходи враховуються під час призначення житлової субсидії. Для отримання субсидії враховуються також доходи членів сім'ї особи із складу домогосподарства у разі, коли їх зареєстроване/фактичне місце проживання відмінне від адреси домогосподарства. Виняток становлять доходи одного з подружжя, якщо обоє є віком понад 60 років та проживають у сільській місцевості/селищах міського типу, доходи батьків у разі призначення субсидії студентам за місцем навчання, доходи одного з батьків дитини (у випадку розлучення або неперебування в шлюбі), доходи осіб, які визнані безвісно відсутніми чи зниклими безвісти за рішенням суду (п. 24) [16].

Наразі обов'язковий відсоток платежу розраховується індивідуально для кожної сім'ї за встановленою формулою і залежить виключно від доходів сім'ї:

- обчислюється середньомісячний сукупний дохід домогосподарства;
- середньомісячний сукупний дохід ділиться на кількість членів домогосподарства, і визначається середньомісячний дохід на одну особу;
- дохід на одну особу ділиться на розмір прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць, встановленого на 1 січня року, з якого призначається субсидія;
- отриманий результат ділиться на 2, а потім множиться на 15%, і таким чином визначається відсоток від середньомісячного сукупного доходу [9].

Доходи враховуються:

- за III-IV квартали попереднього календарного року – у разі, коли житлова субсидія призначається з початку неопалювального сезону (травень);
- за I-II квартали поточного календарного року – у разі, коли житлова субсидія призначається з початку опалювального сезону (жовтень);
- за два квартали, що передують місяцю, який передує місяцю звернення за призначенням житлової субсидії, – у разі, коли житлова субсидія призначається не з початку опалювального (неопалювального) сезону [9].

У разі призначення житлової субсидії з початку опалювального сезону доходи у вигляді пенсії враховуються в розмірі нарахованої пенсії за серпень поточного року, а в разі призначення житлової субсидії з початку неопалювального сезону доходи у вигляді пенсії враховуються в розмірі нарахованої пенсії за березень поточного року. У разі призначення житлової субсидії не з початку опалювального (неопалювального) сезону враховується розмір нарахованої пенсії за місяць, що передує місяцю, попередньому до місяця, з якого призначається житлова субсидія [9].

Субсидія призначається:

- одній із зареєстрованих у житловому приміщенні (будинку) осіб;
- особі, яка не зареєстрована, але фактично проживає у житловому приміщенні (будинку) на підставі договору найму

(оренди) житла або індивідуальним забудовникам, будинки яких не прийняті в експлуатацію, якщо нараховується плата за житлово-комунальні послуги (до заяви додаються відповідні документи, що підтверджують проживання за фактичною адресою домогосподарства);

- особі, яка не зареєстрована, але фактично проживає у житловому приміщенні (будинку) без укладення договору найму (оренди) житла, у разі коли вона є внутрішньо переміщеною (до заяви додаються відповідні документи, що підтверджують проживання за фактичною адресою домогосподарства);

- неповнолітнім дітям, які залишились без батьківської опіки (піклування), або недієздатним особам працездатного віку, над якими встановлено опіку (за заявою опікуна (піклувальника) і розраховується виходячи з розміру пенсії у зв'язку з втратою годувальника та інших соціальних виплат, які отримує опікун (піклувальник) на підопічних дітей та недієздатних осіб [9].

Згідно чинного законодавства України, субсидія не призначається за наступних причин [9].:

1) загальна площа житлового приміщення перевищує 130 кв. метрів для квартир у багатоквартирному будинку, 230 кв. метрів для індивідуальних будинків (крім житлових приміщень дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей, багатодітних сімей, сімей, у яких на початок місяця, з якого призначається субсидія, проживають троє і більше дітей, з урахуванням тих, над якими встановлено опіку чи піклування, а також за винятком житлових приміщень (будинків), на які оформлено два і більше окремі особові рахунки, за умови, що загальна площа частини житлового приміщення кожного домогосподарства, на яку призначається субсидія, не перевищує 130 кв. метрів для квартири, 230 кв. метрів для індивідуального будинку, а також житлових приміщень, якими забезпечено за рахунок державного чи місцевого бюджету осіб з інвалідністю з ураженнями опорно-рухового апарату, які пересуваються на візках) [9];

2) будь-хто зі складу домогосподарства або член сім’ї особи зі складу домогосподарства протягом 12 місяців перед призначенням житлової субсидії здійснив операцію на суму, яка перевищила 50,0 тис. грн, а саме:

- купівлю земельної ділянки, квартири (будинку), іншого нерухомого майна, транспортного засобу (механізму), цінних паперів

та інших фінансових інструментів, віртуальних активів, будівельних матеріалів, інших товарів довгострокового вжитку; оплату (одноразову) будь-яких робіт або послуг (крім медичних, освітніх та житлово-комунальних послуг згідно із соціальною нормою житла);

- платіж (платежі) згідно з правочинами, за якими передбачено набуття майнових прав на нерухоме майно та/або транспортні засоби (механізми) (крім об'єктів спадщини та дарування);

- внески до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації;

- благодійну діяльність (виключно у вигляді сплати коштів);

- надання поворотної / безповоротної фінансової допомоги, позики;

- купівлю безготівкової та / або готівкової іноземної валюти, а також банківських металів (крім валюти, отриманої від благодійних організацій або придбаної для оплати медичних та/або освітніх послуг).

Водночас житлові субсидії призначаються, у разі купівлі квартири (будинку) протягом шести місяців після продажу іншої квартири (будинку), що були єдиним житловим приміщенням у власності особи, на підставі підтвердних документів, і доходи від такого продажу не враховуються у сукупний дохід домогосподарства [9];

3) будь-хто із складу домогосподарства або член сім'ї особи із складу домогосподарства на 1 число місяця, з якого призначається житлова субсидія, має у власності більше ніж одне житлове приміщення (квартиру, будинок), крім житлових приміщень у гуртожитках та житла:

- яке належить на правах спільної сумісної або часткової власності;

- на яке оформлено право на спадщину, за умови, що жодне із житлових приміщень, яке перебуває у власності, у тому числі на яке оформлено право на спадщину, не здається в оренду, що підтверджується актом обстеження матеріально-побутових умов домогосподарства;

- розташованого в сільській місцевості, селищах міського типу, на тимчасово окупованій території у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим і м. Севастополі, у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не

здійснюють свої повноваження, та у населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення;

- знищеного/непридатного для проживання внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, або з інших причин, за наявності відповідної інформації у Державному реєстрі майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, або за умови подання документального підтвердження від органів місцевого самоврядування такого факту знищення/пошкодження житлового приміщення (квартири, будинку);

- отриманого дитиною-сиротою, дитиною, позбавленою батьківського піклування, особою з їх числа за рахунок державного чи місцевого бюджету [9];

4) на 1 число місяця, з якого призначається житлова субсидія має на депозитному банківському рахунку (рахунках) наявні кошти в сумі, що перевищують 100,0 тис. грн, або облігації внутрішньої державної позики на загальну суму, що перевищує 100 тис. гривень [9];

5) у власності є транспортний засіб, що підлягає реєстрації в установленому законодавством порядку, з року випуску якого минуло менше ніж 5 років (крім мопеда і причепа), та / або більше ніж 1 транспортний засіб, що підлягає державній реєстрації, з року випуску якого минуло менше ніж 15 років (крім мопеда і причепа) [9];

6) у складі домогосподарства або сім'ї члена домогосподарства є особи, що досягли 18-річного віку станом на початок періоду, за який враховуються доходи для призначення житлової субсидії, і в цьому періоді, за інформацією ДПС, Пенсійного фонду України, у них відсутні доходи, які враховуються під час призначення житлової субсидії, вони отримували середньомісячний сукупний дохід менший за розмір мінімальної заробітної плати, встановленої станом на початок періоду, за який враховуються доходи для призначення житлової субсидії, вони не сплатили єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у розмірі, не меншому ніж мінімальний, сумарно протягом трьох місяців у періоді, за який враховуються доходи для призначення житлової субсидії, крім військовослужбовців, а також осіб, щодо яких наявна заборгованість роботодавця із сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, або осіб, які

відповідно до законодавства звільнені від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування[9].

Водночас житлові субсидії у таких випадках, призначаються, якщо особи, доходи яких враховуються під час призначення житлової субсидії, протягом такого періоду не менше місяця [9]:

- навчалися за денною формою навчання у закладах загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої освіти, вищої освіти або зареєстровані у Державній службі зайнятості як безробітні;

- отримували хоча б один із таких видів доходу, як пенсія, стипендія, допомога при народженні (усиновленні) дитини, допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, допомога по догляду за особами з інвалідністю I і II групи внаслідок психічного розладу, допомога особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю, тимчасова державна соціальна допомога непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату, допомога по безробіттю, допомога по частковому безробіттю відповідно до статті 47 Закону України «Про зайнятість населення»;

- надавали соціальні послуги, перебували у місцях позбавлення або обмеження волі, або до них застосовувалися заходи забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від роботи (посади), застосовувалися запобіжні заходи у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою, а також перебували у складних життєвих обставинах, викликаних інвалідністю, тривалою хворобою, що підтверджується висновком лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я встановленого зразка, алко- або наркозалежністю, що підтверджується висновком лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я, який забезпечує надання первинної медичної допомоги, на підставі довідки встановленого зразка закладу охорони здоров'я, що провадить діяльність з надання наркологічної допомоги населенню, в якому особа перебувала на диспансерному обліку, або перебували у відпустці без збереження заробітної плати, якщо дитина потребує домашнього догляду, відповідно до пункту 3 частини першої статті 25 Закону України «Про відпустки»;

- сплатили (за них сплачено) єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у розмірі, не меншому ніж мінімальний, протягом кварталу, що передує кварталу

перед місяцем звернення за призначенням житлової субсидії або перед місяцем, у якому житлова субсидія призначається без звернення громадянина. Водночас особі, яка працює за строковим трудовим договором, житлову субсидію може бути призначено лише у разі, коли строк дії строкового трудового договору є більшим, ніж строк, на який призначається житлова субсидія;

7) громадянин не повернув надміру перераховану (виплачену) суму житлової субсидії за попередні періоди її одержання на вимогу уповноваженого органу або не сплачує суми до повернення, визначені уповноваженим органом [9];

8) у разі отримання від підприємств – надавачів послуг інформації про наявність простроченої понад три місяці заборгованості з оплати послуг, загальна сума якої перевищує сорок неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на день звернення за призначенням житлової субсидії. Житлова субсидія у такому випадку може призначатися за умови документального підтвердження сплати заборгованості або укладення договору про її реструктуризацію, або оскарження заборгованості в судовому порядку [9];

9) у складі домогосподарства або у складі сім'ї члена домогосподарства є особи, які, за даними Єдиного реєстру боржників, мають заборгованість за виконавчими провадженнями про стягнення аліментів понад три місяці (крім осіб, заборгованість за виконавчими провадженнями про стягнення аліментів яких погашається частинами за рішенням суду, осіб, які вважаються безвісно відсутніми за рішенням суду або мають правовий статус осіб, зниклих безвісти, осіб, які є алко- або наркозалежними, що підтверджується довідкою від лікаря, осіб, до яких застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від роботи (посади), осіб, до яких застосовуються запобіжні заходи у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою) [9]..

Частина малозабезпечених, які неспроможні оплатити у повному обсязі вартість житлово-комунальних послуг чи інші витрати, позбавлені можливості отримати житлову субсидію. Також, визначаючи основні напрямки реформування системи соціального захисту громадян, суб'єктами-одержувачами такого захисту визначено осіб та сімей [2].

Згідно 5 статті Закону України «Про житлово-комунальні послуги» визначено перелік житлово-комунальних послуг, а саме

- житлова послуга – послуга з управління багатоквартирним будинком;

- комунальні послуги – послуги з постачання та розподілу природного газу, постачання та розподілу електричної енергії, постачання теплової енергії, постачання гарячої води, централізованого водопостачання, централізованого водовідведення, поводження з побутовими відходами [9]..

Наразі у вигляді житлових субсидій держава відшкодовує витрати на оплату:

- житлово-комунальних послуг;

- абонентського обслуговування для споживачів комунальних послуг, що надаються за індивідуальними договорами про надання комунальних послуг або за індивідуальними договорами з обслуговуванням внутрішньобудинкових систем про надання комунальних послуг;

- витрат на управління багатоквартирним будинком, в якому створено об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, житлово-будівельний (житловий) кооператив, та витрат на комунальні послуги в такому будинку;

- на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу [9]..

Житлові субсидії на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива надаються один раз на рік і призначаються, якщо домогосподарство не отримує комунальну послугу з постачання теплової енергії для централізованого опалення (теплопостачання) та не використовує природний газ або електричну енергію для індивідуального опалення [16].

Житлова субсидія на оплату комунальних послуг призначається з урахуванням соціальних нормативів відповідних комунальних послуг [9].

Субсидія призначається з місяця звернення за її призначенням до дати закінчення опалювального сезону і розраховується [9]:

- на неопалювальний сезон – з 1 травня по 30 вересня;
- на опалювальний сезон – з 1 жовтня по 30 квітня;
- для домогосподарств, які використовують природний газ або електричну енергію для індивідуального опалення, субсидія на опалювальний сезон – з 16 жовтня по 15 квітня включно [9].

За наявності договору найму (оренди) субсидія призначається з місяця звернення до дати закінчення опалювального сезону, але не

більше ніж на 12 місяців, та до кінця місяця, в якому закінчується строк дії договору найму (оренди) [9].

Особа, яка зареєстрована (проживає) у житловому приміщенні, має подати заяву **та** декларацію за встановленими формами одним із наступних способів:

- особистим візитом до уповноважених посадових осіб виконавчого органу сільської, селищної, міської ради відповідної територіальної громади або посадових осіб центру надання адміністративних послуг або в електронній формі через Портал Дія;
- поштою або особисто до сервісного центру Пенсійного фонду України незалежно від місця проживання, в електронній формі через веб-портал електронних послуг Пенсійного фонду України та мобільний додаток Пенсійного фонду України.

Таким чином, звернутися з питань призначення субсидій громадяни можуть [9]**:**

- до уповноважених посадових осіб виконавчого органу сільської, селищної, міської ради відповідної територіальної громади;
- до посадових осіб центру надання адміністративних послуг;
- через Портал Дія;
- до сервісного центру Пенсійного фонду України;
- через веб-портал електронних послуг Пенсійного фонду України та мобільний додаток Пенсійного фонду України.

Отже, організація надання соціальних допомг малозабезпеченим сім'ям здійснюється у відповідності до Порядку призначення і виплат державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям та регулюється чинним законодавством.

Література:

1. Андрієнко І. С. Правове регулювання державних соціальних допомог малозабезпеченим особам в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.05. Львів, 2010. 18 с.

2. Волошин І. П. Гарантії захисту прав малозабезпечених громадян. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 68-72.

3. Волошин І. П. Щодо поняття «малозабезпеченість особи» відповідно до законодавства України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 5. С. 28-33.

4. Волошин І. П. Щодо проблеми соціального захисту малозабезпечених громадян соціальними гуртожитками в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 122-127.

5. Деякі питання виплати державної соціальної допомоги : постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року № 632 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/632-2020-%D0%BF#Text

6. Деякі питання надання державної соціальної допомоги на період введення воєнного стану: постановою Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 р. № 214. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text

7. Коломойцев М. М. Правове регулювання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: 12.00.05. Дніпропетровськ, 2015. 22 с.

8. Конституція України : від 26 чер. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

9. Міністерство соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/news/16211.html

10. Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям : постанова Кабінету Міністрів України від 24 лют. 2003 р. № 250. *Офіційний Вісник України*. 2003. № 9. Ст. 394.

11. Про верифікацію та моніторинг державних виплат : Закон України від 03 груд. 2019 р. №324-IX. *Відомості Верховної Ради України*.2020. № 11. Ст.63.

12. Про Державну програму організації натуральної та грошової допомоги малозабезпеченим верствам населення: постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 1992 р. № 128. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/128-92-%D0%BF#Text

13. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01 чер. 2000 р. № 1768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 35. Ст.290.

14. Про прожитковий мінімум : Закон України від 15 лип. 1999 р. №966-X- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 38. Ст. 348.

15. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2019. № 18. Ст. 73.

16. Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива : постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовт. 1995 р. № 848. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-95-%D0%BF

17. Про цільову грошову допомогу громадянам з мінімальними доходами: постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 1992 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-92-%D0%BF#Text

18. Рудик В. А. Зміст поняття «соціальна допомога» в теорії та законодавстві. *Юридична Україна.* 2011. № 11. С.43-47.

19. Синчук С. М. Теорія правовідносин соціального забезпечення : дис. … д-ра. юрид. наук : 12.00.05. К., 2015. 433 с.

20. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. / В. В. Утвенко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с.

21. Сімейний кодекс України від 10 січ. 2002 р. №2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

22. Сокол М.В. Поняття та критерії малозабезпеченості. Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3-1. С. 179-183

23. Соціальна підтримка сімей з дітьми в США. *Народонаселення*. 2007, №4. С. 94-106

24. Соціальний захист населення України : статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2018. 122с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_szn_2017.pdf

25. Стрепко В. Л. Правові засади регулювання соціальних допомог в України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.05. К., 2007. 18 с.

26. Юрченко Ю. Д. Державне управління в сфері соціального захисту населення: теоретико-методологічні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управл.: 25.00.01. Київ, 2006. 18 с.